

ՓՈՔՐ ԱՎԻԱՑԻԱՅԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ՀԱՍՄԻԿ ՍԱՅԱԴՅԱՆ

Բանալի բառեր - Փոքր ավիացիա, քաղաքացիական ավիացիա, ավիատրանսպորտի ապահովում, բեռնափոխադրումներ, թռիչքուղի, սահմանամերձ գոտի, տրանսպորտի ենթակառուցվածք, տարածաշրջան

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ավիացիան՝ ինչպես Հայաստանի Հանրապետության, այնպես էլ այլ երկրների համար առաջնային կարևորություն ունեցող ոլորտ է և մշտապես գտնվում է պետությունների ուշադրության կենտրոնում: Ավիացիայի զարգացումը դրական է անդրադառնում ոչ միայն ոլորտում ներգրավված մարդկանց բարեկեցության մակարդակի, այլև ամբողջ տնտեսության վրա՝ հաշվի առնելով վերջինիս խթանող դերը զբոսաշրջության, արդյունաբերության զարգացման, արտաքին առևտրաշրջանառության ծավալների մեծացման, բիզնես միջավայրի բարելավման գործում:

Փոքր ավիացիայի զարգացումը Հայաստանի Հանրապետության համար ունի ռազմավարական նշանակություն: Այն հնարավորություն է տալիս արդյունավետ և ժամանակի մեծ խնայողությամբ կազմակերպել բազմաբնույթ օդային փոխադրումներ՝ ուղևորների, բեռների, զբոսաշրջիկների, գործնական, գյուղատնտեսական, վթարափրկարարական, օդային պարեկի և դիտարկումների, հետազոտական, քարտեզագրման և այլ աշխատանքներ, ինչպես նաև կազմակերպել օդային տաքսի ծառայություն: Արդյունքում կապահովվի մարզերի ներգրավումը նոր տեխնիկական միջոցների շահագործման ու տեխնոլոգիաների ներդրման գործընթացում, որն էլ կնպաստի դրանց տնտեսական զարգացմանը և հնարավորություն կտա լիարժեք ու արդյունավետ օգտագործել առկա հնարավորությունները: Այն նաև կապահովի մարզերի միջև դինամիկ կապվածությունն ու տնտեսական ինտեգրումը:

Փոքր ավիացիայի նշանակությունը կարևոր է հատկապես լեռնային և կտրտված ռելիեֆ ունեցող երկրների համար, որտեղ բնակլիմայական պայմանները հաճախ բացառում են տրանսպորտի այլ տեսակների գործունեությունը: ՀՀ-ում օդային տրանսպորտը թեև ձևավորվել է 1930-ական թվականներին, սակայն մինչև 1950-ական թվականները նրա դերը աննշան էր: Խորհրդային տարիներին, բացի Երևանի և Գյումրիի օդանա-

վակայաններից, կառուցվեցին նաև օդանավակայաններ փոքր քաղաքներում՝ Կապան, Գորիս, Ջերմուկ, Վարդենիս, Սիսիան, Ստեփանավան, Բերդ: Նշված քաղաքների և Երևանի միջև սկսեցին իրականացվել ուղևորափոխադրումներ: Արցախյան պատերազմի տարիներին Արցախի հետ կապող միակ և առհասարակ արտաքին հիմնական կապի միջոցը օդային ուղին էր: Սակայն անցումը շուկայական տնտեսության տնտեսավարման սկզբունքներին առաջ բերեց մատուցվող ծառայությունների սակագների աննախադեպ աճ, որը պայմանավորված էր նավթամթերքի գների ու օդանավակայանների պահպանման ծախսերի աճով: Բնակչության սոցիալական վիճակի վատթարացման, վճարունակության անկման պատճառով ՀՀ – ում փոքր ավիացիայի գործունեությունը դադարեց: Ներկայումս գրեթե չեն գործում ՀՀ փոքր քաղաքների օդանավակայանները և դադարեցվել են ներհանրապետական ավիատրանսպորտափոխադրումները:

2018թ. -ից սկսած փոքր ավիացիայի զարգացմանը բիզնես կառույցների կողմից հատուկ ուշադրություն է դարձվում, հաշվի առնելով դրա ինչպես ռազմավարական անվտանգության նշանակությունը այնպես էլ՝ որպես հեռանկարային ուղղություն:

Փոքր ավիացիայի զարգացման միտումները: Տրանսպորտի հեռանկարային զարգացման խնդիրներից է ՀՀ բոլոր շրջանների, հատկապես բարձրլեռնային տարածքների և բնակավայրերի միջև հուսալիորեն կապող բանուկ նոր ճանապարհների կառուցումն ու հների վերանորոգումը: Հատկապես կարևոր է ՀՀ կենտրոնական շրջանները Գեղարքունիքի, Սյունիքի և Տավուշի մարզերին կապող նոր մայրուղիների կառուցումը: Հրատապ է նաև սահմանամերձ գոտիներում, հատկապես Տավուշի և Սյունիքի մարզերում նոր այլընտրանքային ճանապարհների կառուցումը: Այստեղ կարևորվում է նաև փոքր ավիացիայի զարգացումը՝ որպես օդային տրանսպորտի կառավարման բաղկացուցիչ մաս: Այն կարող է շահեկան լինել Հայաստանի համար՝ ելնելով աշխարհագրական դիրքից, լանդշաֆտի առանձնահատկություններից, տրանսպորտային համակարգերի զարգացման և այլ աշխատանքների կազմակերպման, ինչպես նաև տնտեսության զարգացման անհրաժեշտությունից¹:

Փոքր ավիացիան ավիացիոն գործունեության իրականացումն է փոքր և թեթև օդանավերով, որի բնութագրող կարևոր ցուցանիշներից է համարվում օդանավի առավելագույն թռիչքային քաշը:

Ավիացիոն գործունեությունը ընդհանուր առմամբ բաժանվում է՝

¹ Հայաստանի Հանրապետության տրանսպորտի ոլորտի զարգացման ռազմավարություն 2020, էջ 47-49:

- առևտրային – տրանսպորտային՝ ուղևորային, բեռնային և խառը փոխադրումների,
- հատուկ բնույթի, որը ներառում է գյուղատնտեսական, բնապահպանական, շինարարական, սանիտարական և այլն,
- ընդհանուր նշանակության ավիացիա, որը ներառում է ոչ առևտրային և մասնավոր թռիչքներ:

Ավիացիոն աշխատանքների վերականգնման անհրաժեշտությունը գնահատելու նպատակով ուսումնասիրվել են «Վարդենիս», «Գավառ», «Մեղրի», «Կապան», «Գորիս», «Միսիան» և «Ջերմուկ» օդանավակայանների վերագործարկման հնարավորությունները:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ փոքր ավիացիայի շահագործման նպատակով կարող են օգտագործվել նշված օդանավակայանների վազքուղիները, ինչպես նաև գրունտային ծածկույթով նոր վազքուղիների կառուցումը¹:

Աղյուսակ 1. Հայաստանի Հանրապետության օդանավակայանների վազքուղիների շահագործողական ցուցանիշերը

Անվանումը, գտնվելու վայրը	Վազքուղու չափերը	Վազքուղու ծածկույթը
«Ստեփանավան» օ/կ ք. Ստեփանավան	2000x28Մ	արհեստական
«Գորիս» օ/կ ք. Գորիս	2020x 28Մ	արհեստական
«Միսիան» օ/կ ք. Միսիան	1768x28Մ	արհեստական
«Մեղրի» օ/կ ք. Մեղրի	800x 28Մ	արհեստական
«Բերդ» օ/կ ք. Բերդ	1720x 28Մ	արհեստական
«Կապան» օ/կ ք. Կապան	1590x40Մ	արհեստական
«Օձուն» օ/կ ք. Ալավերդի	750x60Մ	գրունտային
«Գավառ» օ/կ ք. Գավառ	2400x65Մ	գրունտային
«Վարդենիս» օ/կ ք. Վարդենիս	1100x80Մ	գրունտային

Հայաստանի Հանրապետության տրանսպորտի ոլորտի զարգացման ռազմավարությունը ավիացիայի ոլորտում հիմք է ընդունում Ավիացիայի համակարգի ազգային ծրագիրը (ԱՀԱԾ), որը պետք է²

¹ <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/28908/transport-outlook-arm.pdf>

² Հայաստանի Հանրապետության տրանսպորտի ոլորտի զարգացման ռազմավարություն 2020, էջ 47-49:

- որոշակիացնի ենթակառուցվածքների պահանջները, գերակայությունները և դրանց առնչվող ծախսերը,

- գնահատի փոխադրումները սպասարկելու՝ Չվարթնոց և այլ օդանավակայանների հնարավորությունները և դրանց հետ կապված նյութական ծախսերը,

- որոշի օդանավակայանների վերազինման կամ նոր վազբուղիների կառուցման ծրագրերը,

- կատարի կանխատեսումներ ավիացիոն փոխադրումների վերաբերյալ և ուսումնասիրի ներկայիս ուղևորային համալիրների հնարավորությունները,

- գնահատի մարզային օդանավակայանների վերաբացման անհրաժեշտությունը, հնարավորությունը և ծախսերը,

- գնահատի ուղևորների ներքին պահանջարկը, որը հնարավոր կլինի բավարարել ներքին փոխադրումների միջոցով,

- գնահատի հայկական փոխադրող ընկերությունների հնարավորությունները՝ ներքին և միջազգային ավիացիոն ծառայություններ մատուցելու գործում¹:

Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության զարգացման ներկայիս տեմպերը հնարավորություն են ընձեռում փոքր ավիացիայի որոշ տեսակներին ծառայություններ իրականացնելու: Մասնավորապես, զբոսաշրջության զարգացման ու խթանման գործում կարևորվում է նաև փոքր ավիացիայի զարգացումը, ինչպես նաև բնակչության կողմից սիրողական մակարդակով օդանավերի շահագործումը:

ՀՀ-ն բարձր լեռնային երկիր է, որի տարածքի շուրջ 90%-ը գտնվում է ծովի մակարդակից 1000 մ բարձրության վրա, իսկ դրա շուրջ 50%-ը ծովի մակարդակից բարձր է ավելի քան 2000 մետր: Ռելիեֆի կտրտվածությունը, բարձր լեռնաշղթաների և դրանք բաժանող հովիտների ու կիրճերի առկայությունը որոշակի խնդիրներ են առաջացնում փոքր ավիացիայի անվտանգ շահագործման համար:

Հայաստանի աշխարհագրական դիրքը, տարածաշրջանում առկա խնդիրները, ինչպես նաև դեպի ծով ելք չունենալը, երկաթուղային ու ավտոմոբիլային տրանսպորտի կարգավորված ցանցի բացակայությունն ու հնարավորությունների սահմանափակությունը հիմք են հանդիսանում փոքր ավիացիայի զարգացման համար:

Փոքր ավիացիայի զարգացումը մեծ չափով կնպաստի Հայաստանում առկա մի շարք խնդիրների արդյունավետ լուծմանը: Գյուղատնտե-

¹ Նույն տեղում, էջ 47-49:

սության և բնապահպանության բնագավառներում փոքր ավիացիան կարող է շահագործվել դաշտերի մշակման և անտառային զանգվածների պաշտպանության, կանխարգելիչ միջոցառումների իրականացման գործընթացում¹:

Նկատի ունենալով գյուղատնտեսության զարգացման միտումները, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության ծրագրերը, ինչպես նաև վերջին ժամանակաշրջանում նկատվող գյուղմթերքների արտահանման զգալի աճը, ակնհայտ է, որ փոքր ավիացիան կարող է ունենալ իր նշանակալի դերը:

Ջրուսաշրջության զարգացման գործում իր ուրույն տեղն ու դերն ունի քաղաքացիական ավիացիայի ոլորտի համաչափ և դինամիկ զարգացումը: Հաշվի առնելով վերջին տարիներին հանրապետությունում զբոսաշրջության զարգացման միտումները և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից այդ ոլորտի զարգացմանն ուղղված միջոցառումների իրականացումը, փոքր ավիացիայի զարգացումը մեծապես կարող է խթանել զբոսաշրջային արդյունաբերության արդյունավետ և շահութաբեր գործունեությանը, որը միաժամանակ կարող է ապահովել փոքր ավիացիայի գործունեության արդյունավետությունը:

Հայաստանում զբոսաշրջության պետական քաղաքականության հիմնական նպատակն է մեծացնել ոլորտի ներդրումը ազգային տնտեսության մեջ, ապահովելով համաչափ տարածքային տնտեսական զարգացում՝ միևնույն ժամանակ պայքարելով աղքատության դեմ: Այս ամենը կարելի է իրագործել նպաստելով ներգնա և ներքին զբոսաշրջիկների թվի աճին, միաժամանակ ավելացնելով զբոսաշրջությունից ստացվող եկամուտները՝ առաջարկելով բարձրարժեք զբոսաշրջային արդյունք և ստեղծելով նոր աշխատատեղեր²:

Հանրապետությունում զբոսաշրջության առավել ընդունված շրջաններ են հանդիսանում Ջերմուկ, Դիլիջան, Վանաձոր, Ստեփանավան, Ծաղկաձոր և Սևան քաղաքները: Թվարկված շրջաններից փոքր ավիացիան շահագործվել է միայն Ջերմուկ, Վանաձոր և Ստեփանավան քաղաքներում: Դիլիջանի, Ծաղկաձորի և Սևանի շրջաններում ավիացիայի շահագործման հնարավորությունները սահմանափակ են ռելիեֆային և բնակլիմայական պայմաններով: Տվյալ տարածաշրջաններում փոքր

¹ **Մուրադյան Ա.**, «Օդային տրանսպորտի զարգացումը և փոխադրումների պետական կարգավորումը Հայաստանի Հանրապետությունում» ատենախոսություն, Ը.00.02 «Տնտեսության և նրա ճյուղերի էկոնոմիկա, կազմակերպում և կառավարում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման, Երևան, 1999, էջ 110:

² www.aviation.am/index.php/hy/legislation/acts

ավիացիայի զարգացման ծրագրում առավել նպատակային կլինի օգտագործել ուղղաթիռներ կամ համապատասխան օդանավեր:

Հաշվի առնելով Տավուշի և Սյունիքի մարզի լեռնային ռելիեֆը, օդանավակայանների կառուցման կամ վերակառուցման համար անհրաժեշտ են մեծ ներդրումներ և անվտանգ պայմաններ: Սակայն, զբոսաշրջային մեծ ներուժ ունեցող այս տարածաշրջաններում կարելի է զարգացնել ուղղաթիռային փոխադրումները, որոնց համար կպահանջվեն ավելի քիչ միջոցներ¹:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Այսպիսով, օդային տրանսպորտը մարդկային գործունեության և երկրի տնտեսության կարևորագույն ոլորտներից մեկն է: Այն կապում է նյութական արտադրության և վերարտադրության տարրերը՝ արտադրություն, բաշխում, փոխանակում և սպառում: Տնտեսության հետագա զարգացումն անհնար է պատկերացնել առանց պատշաճ կերպով կազմակերպվող ավիատրանսպորտային ծառայությունների: Նրա հստակ գործունեությունից և հուսալիությունից էապես կախված է տնտեսության բոլոր ճյուղերի, մարդկային գործունեության բոլոր ոլորտների աշխատանքի արդյունավետ կազմակերպումը:

Փոքր ավիացիայի զարգացումը պայմանավորված է՝

- Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից մարզերում բիզնես կենտրոնների ստեղծման և զարգացման ծրագրով, հանրապետությունում բարձրակարգ սպասարկումների պահանջարկի աճով,

- բնակչության կենսամակարդակի բարձրացմանը զուգընթաց սիրողական ավիաթռիչքների նկատմամբ աճող հետաքրքրություններով,

- հանրապետությունում լեռնաարդյունաբերական համալիրի հեռանկարային զարգացմանն ուղղված որոնողահետախուզական, քարտեզագրման և հետազոտական աշխատանքների իրականացման կարևորությամբ,

- փոքր ավիացիան արդյունավետությամբ կարող է օգտագործվել որոնողափրկարարական, գիտահետազոտական, շտապ բուժօգնության, վերահսկողական աշխատանքների իրականացման և հանրապետության տարածքում արագ կապի ապահովման խնդիրների լուծման նպատակով, ինչպես նաև արտակարգ իրավիճակներում:

¹ <http://nyut.am/archives/275564>

Ամփոփելով ավիացիոն ծառայությունների ներկա վիճակը կարծում ենք, որ անհրաժեշտ է պետության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների անմիջական մասնակցությունը ոլորտում հիմնախնդիրների լուծման համար: Կառավարության առանցքային դերն է ընդունել և կիրառել տնտեսական և տեխնիկական կանոնակարգեր, ինչպես նաև երաշխավորել միջազգային չափանիշերին համահունչ տրանսպորտային ենթակառուցվածքների և ծառայությունների ապահովում:

Асмик Саядян, Тенденции развития малой авиации в Республике Армения - Развитие малой авиации имеет стратегическое значение для Республики Армения. Нынешние темпы экономического развития Республики Армения позволяют эксплуатировать некоторые виды малой авиации.

Малая авиация - это осуществление авиационной деятельности малой «легкой» авиацией, одним из характерных показателей которой является максимальная полетная масса самолета.

В настоящее время аэропорты малых городов РА практически не действуют и прекращены внутренние авиаперевозки.

Одной из проблем перспективного развития транспорта является строительство новых дорог и ремонт старых, надежно связывающих все районы Республики Армения, особенно высокогорные. Развитие малой авиации во многом будет способствовать эффективному решению ряда проблем в Армении. С целью оценки необходимости возобновления работы авиации был изучен ряд аэропортов в разных регионах Армении. Подводя итоги современного состояния авиационных услуг, считаем, что для скорейшего решения проблем в сфере малой авиации необходимо непосредственное участие государства и органов местного самоуправления.

Hasmik Sayadyan, Trends in the development of small aviation in the Republic of Armenia - The development of small aviation is of strategic importance for the Republic of Armenia. The current rates of economic development of the Republic of Armenia allow some types of small aviation to operate.

Small aviation is the implementation of aviation activities with small "light" aircraft, one of the characteristic indicators of which is the maximum flight weight of the aircraft.

At present, the airports of small cities of the Republic of Armenia are almost non-existent, the domestic air-transportation services have been stopped.

One of the problems of the perspective development of transport is the construction of busy new roads and the repair of old ones, which reliably connect all the regions of the Republic of Armenia, especially the highlands.

The development of small aviation will greatly contribute to the effective solution of a number of problems in Armenia. In order to assess the need for resumption of aviation work, a number of airports in different regions of Armenia were studied. Summing up the current state of aviation services, we believe that the direct involvement of the state և local self-government bodies is necessary for the immediate solution of the problems in the sphere.

Ուղարկվել է խմբագրություն 26.04.2022թ.

Գրախոսվել է 09.06.2022թ.

Ստորագրվել է տպագրության 19.05.2022 թ.